

Lissaboni leping ja Euroopa Liidu Kohus

Lissaboni leping, millele Euroopa Liidu 27 liikmesriigi riigipead või valitsusjuhti kirjutasid alla 13. detsembril 2007, jõustub 1. detsembril 2009. See muudab kahte aluslepingut, milleks on Euroopa Liidu Leping (ELL) ja Euroopa Ühenduse asutamisleping ning millest viimast nimetatakse edaspidi „Euroopa Liidu toimimise lepinguks” (ELTL).¹

Lissaboni leping muudab Euroopa Liidu Kohtu korraldust ja pädevust.

A. Institutsiooni korraldust ja selle liikmete ametissenimetamist puudutavad muudatused

Euroopa Liit, millel on edaspidi juriidilise isiku staatus, asendab Euroopa Ühenduse. Nii kaob Lissaboni lepinguga sammastel põhinev struktuur ja liit saab endale uue institutsioonilise raamistikku. Sellest tulenevalt ja sarnaselt institutsioonidele, mille nimi muutub, saab liidu õigusemõistmise süsteem tervikuna nimeks Euroopa Liidu Kohus,² mis koosneb kolmest kohtuinstantsist: **Euroopa Kohtust, Üldkohtust ja Avaliku Teenistuse Kohtust.**

Kuigi Lissaboni leping võtab üle **erikohtuid** puudutavad kehtivad sätted, näeb see siiski ette teatud muudatused nende moodustamise osas; nimelt moodustatakse erikohtuid edaspidi seadusandliku tavamenetluse kohaselt (s.o kaasotsustamismenetluses kvalifitseeritud häälteenamusega), mitte enam ühehäälselt nagu enne.

Lissaboni lepingust tuleneb, et Euroopa Liidu Kohtu põhikirja³ muutmise taotlust loetakse „seadusandliku akti eelnõuks”,⁴ mida tuleb menetleda seadusandliku tavamenetluse raames. Seevastu kohtunike ja kohtujuristide staatuse ning Euroopa Kohtu keeltekasutuse korra suhtes kehtib ka edaspidi ühehäälsuse nõue.

Mis puudutab **institutsiooni liikmete ametissenimetamise** korda, siis Lissaboni leping võtab üle kehtivad sätted selles osas, et kohtunikud nimetatakse ametisse liikmesriikide valitsuste ühisel kokkuleppel kuueks aastaks, kuid edaspidi pärast konsulteerimist komiteega, mille ülesanne on esitada arvamus kandidaatide sobivuse kohta Euroopa Kohtu ja Üldkohtu kohtuniku ja kohtujuristi ametikohale. See komitee koosneb seitsmest liikmest, kes valitakse kahe kohtuinstantsi endiste liikmete, riikide kõrgemate kohtute liikmete ning tunnustatud ja pädevate juristide hulgast, kusjuures ühe liikme kandidatuuri esitab Euroopa Parlament. Tehes otsuse Euroopa Kohtu presidendi algatusel, võtab nõukogu vastu otsused komitee töökorra kehtestamise ja selle liikmete nimetamise kohta.

Kohtujuristide kohta on tehtud deklaratsioon, et nende arvu võidakse Euroopa Kohtu taotlusel suurendada kaheksalt üheteistkümnele.⁵

¹ Alles jääb ainult Euroopa Aatomienergiaühendus ehk „Euratom” (protokoll nr 1, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingule, Euroopa Ühenduse asutamislepingule ja/või Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamislepingule lisatud protokolle).

² ELL artikkel 19.

³ Euroopa Liidu Kohtu põhikiri on toodud protokollis nr 3.

⁴ Protokoll nr 2 subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtte rakendamise kohta.

⁵ Deklaratsioon nr 38 Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 252 kohta, mis käsitleb Euroopa Kohtu kohtujuristide arvu.

B. Euroopa Liidu Kohtu pädevust puudutavad muudatused

Valdkonnad

Maastrichti lepinguga kehtestatud sammastel põhinev struktuur kaob. Seega laieneb Euroopa Liidu Kohtu pädevus **Euroopa Liidu õigusele**, kui aluslepingutes ei ole sätestatud teisiti.⁶

Nii omandab Euroopa Kohus üldise pädevuse eelotsuste suhtes **vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala** valdkonnas, kuna kaovad sambad ning Lissaboni leping kaotab EL artikli 35 ja EÜ artikli 68, mis piirasid Euroopa Kohtu pädevust.

Esiteks, mis puudutab politseikoostööd ja õigusalast koostööd kriminaalasjades,⁷ siis Euroopa Kohtu eelotsuste alane pädevus muutub kohustuslikuks ega sõltu enam selle pädevuse tunnustamisest iga liikmesriigi poolt deklaratsioonis, milles on märgitud liikmesriigi kohtud, mis võivad eelotsusetaotluse esitada. Lissaboni lepinguga saab politsei ja kriminaalasjades õigusemõistmise valdkond ühise õiguse osaks ning kõik kohtud võivad Euroopa Kohtu poole pöörduda. Üleminekusätetes on siiski ette nähtud, et see täielik pädevus muutub kohaldatavaks alles viis aastat pärast Lissaboni lepingu jõustumist.⁸

Teiseks, mis puudutab viisa-, varjupaiga-, sisserände- ja muid isikute vaba liikumisega seotud poliitikavaldkondi⁹ (eelkõige õigusalane koostöö tsiviilasjades, kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine), siis võivad Euroopa Kohtusse pöörduda nüüd kõik liikmesriikide kohtud – mitte ainult kõrgeimad kohtud – ning Euroopa Kohus on edaspidi pädev tegema otsuse piirikontrollide raames võetud üldise huvi meetmete kohta. Järelikult on Euroopa Kohtul selles valdkonnas alates Lissaboni lepingu jõustumisest ühisõigusest tulenev pädevus.

Lisaks omandab **Euroopa Liidu põhiõiguste harta**¹⁰ aluslepingutega samaväärse õigusjõu.¹¹ See lisandub konstitutsiooniliste põhimõtete kogumile, mille kohta Euroopa Kohus võib otsuse teha. Harta ei ole siiski kohaldatav Ühendkuningriigile ja Poolale, kelle suhtes kehtib erand,¹² millest tuleneb, et harta ei laienda Euroopa Liidu Kohtu ega mis tahes selle kahe liikmesriigi kohtu pädevust leida, et seadused, määrused ja haldussätted, -praktika või -toimingud on vastuolus põhiõiguste ja põhimõtetega, mida ta kinnitab. Peale selle on riigipead ja valitsusjuhid kokku leppinud laiendada seda erandit tulevikus Tšehhi Vabariigi suhtes.¹³

Lissaboni lepinguga kaob küll samba mõiste, kuid **ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP)** suhtes, mida reguleerib EL lepingu V jaotis,¹⁴ kohaldatakse edaspidigi erieeskirju ja -menetlusi. Seega puudub Euroopa Kohtul pädevus¹⁵ kontrollida neid sätteid ja nende alusel vastu võetud õigusakte, välja arvatud kaks erandit, milleks on: 1) Euroopa Kohus on pädev kontrollima liidu ja ÜVJP vahelist pädevuste jaotust, mille rakendamine ei tohi mõjutada liidu pädevuste teostamist ning institutsioonide volituste ulatust liidu ainu- ja jagatud pädevuse teostamiseks;¹⁶ 2) Euroopa Kohus on pädev otsustama tühistamishagide üle, mis on esitatud füüsiliste või juriidiliste isikute

⁶ ELL artikkel 19.

⁷ Endine EL lepingu VI jaotis.

⁸ Protokoll nr 36 (üleminekusätete kohta) artikkel 10. Üleminekusättena on ette nähtud, et Euroopa Kohtu volitused politseikoostöö ja õigusalase koostöö valdkonnas enne Lissaboni lepingu jõustumist vastu võetud õigusaktide suhtes jäävad samaks. See üleminekumeede kaotab kehtivuse viis aastat pärast Lissaboni lepingu jõustumist.

⁹ Endine EÜ asutamislepingu IV jaotis.

¹⁰ Lisaks täpsustab ELL artikli 6 lõige 2, et „[I]it ühineb Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Sellega ühinemine ei mõjuta liidu pädevust, mis on määratletud aluslepingutega”. Protokoll nr 8 on märgitud, et „[Ühinemisleping] näeb ette [...] iseäranis [...] erikorra liidu võimalikuks osalemiseks Euroopa konventsiooni kontrolliorganites [ja] mehhanismid, mis on vajalikud, et tagada mitteliikmesriikide või üksikisikute koostatud hagide õigesti adresseerimine liikmesriikidele ja/või liidule. [...] [See] ühinemine ei mõjuta liidu pädevust ega liidu institutsioonide volitusi.”

¹¹ ELL artikli 6 lõige 1.

¹² EL toimimise lepingule lisatud protokoll nr 30 Euroopa Liidu põhiõiguste harta kohaldamise kohta Poola ja Ühendkuningriigi suhtes.

¹³ 29. ja 30. oktoobri 2009. aasta Euroopa Ülemkogu järeldustes on märgitud, et protokoll nr 30 kohaldatakse Tšehhi Vabariigi suhtes (Doc 15265/09 CONCL 3).

¹⁴ ELL artikkel 24.

¹⁵ ELL artikkel 275.

¹⁶ ELL artikkel 40.

suhtes nõukogu poolt vastu võetud otsuste peale, millega kehtestatakse piiravaid meetmeid näiteks terrorismivastases võitluses (rahaliste vahendite külmutamine).¹⁷

Menetlused

Eelotsusemenetlust on laiendatud liidu organite või asutuste õigusaktidele,¹⁸ mis on nii inkorporeeritud liidu õigusesse – mida Euroopa Kohus võib tõlgendada – ning mille kehtivust Euroopa Kohus võib liikmesriikide kohtute taotlusel kontrollida, selleks et võimaldada neil näiteks kontrollida liikmesriigi õigusaktide vastavust sellele õigusele.

Lissaboni leping lisab aluslepingutele sätte, mille kohaselt Euroopa Kohus teeb otsuse võimalikult kiiresti, kui eelotsuse küsimus tõusetub liikmesriigi mis tahes kohtus poolelioleva kohtuasja käigus seoses kinnipeetava isikuga.¹⁹ Nii sisaldub lepingu tekstis viide eelotsuse kiirmenetlusele, mis kehtib alates 1. märtsist 2008 ning mida kohaldatakse vabadel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suhtes. ([Pressiteade nr 12/08](#))

Lissaboni leping laiendab Euroopa Kohtu kontrolli **Euroopa Ülemkogu aktidele**, kuna Euroopa Ülemkogu tunnustab nimetatud leping omaette institutsioonina. Uute sätete kohaselt²⁰ võib Euroopa Kohus asjassepuutuva liikmesriigi taotlusel teha otsuse Euroopa Ülemkogu või nõukogu poolt vastu võetud õigusakti seaduslikkuse üle, kui ta on kindlaks teinud ilmse ohu, et see liikmesriik rikub oluliselt teatud väärtusi²¹ (inimväärikuse austamine, inimõiguste austamine jne).²²

Samuti on institutsiooni pädevuses samadel tingimustel kontrollikoja, Euroopa Keskpanka ja edaspidi ka regioonide komitee poolt oma õiguste kaitseks esitatud hagid.

Lissaboni leping leevendab liidu institutsioonide, organite ja asutuste otsuste peale esitatud **füüsiliste või juriidiliste isikute hagide** vastuvõetavuse tingimusi. Füüsilised või juriidilised isikud võivad esitada hagi üldkohaldatava akti peale, kui see puudutab neid otseselt ja kui see ei sisalda rakendusmeetmeid. Seega ei pea nad enam tõendama, et see akt puudutab neid isiklikult.²³

Liikmesriik võib subsidiaarsuse põhimõttest kinnipidamise kontrollimise raames esitada riigi parlamendi või selle koja nimel Euroopa Kohtule **hagi õigusakti tühistamiseks subsidiaarsuse põhimõtte rikkumise tõttu**. Hagi peab ametlikult esitama riigi valitsus, kuid valitsus võib selle ka lihtsalt „edastada”; hagi tegelik koostaja on riigi parlament või selle koda.²⁴ Regioonide komitee võib sama korra kohaselt tõstatada selle põhimõtte rikkumise küsimuse, kuid ainult seoses selliste õigusaktidega, mille vastuvõtmiseks tuleb temaga konsulteerida.

Lissaboni leping kiirendab lisaks **rahaliste karistuste** (põhisumma ja/või trahvi) määramise mehhanismi rakendamist liikmesriigi kohustuste rikkumist tuvastava kohtuotsuse täitamata jätmise korral.²⁵ See võimaldab Euroopa Kohtul samuti määrata juba liikmesriigi kohustuste rikkumist tuvastava esimese kohtuotsuse puhul rahalise karistuse, kui liikmesriik ei teata komisjonile direktiivi ülevõtmise meetmetest.²⁶

¹⁷ ETL artikkel 275.

¹⁸ ETL artikkel 267.

¹⁹ *Idem*.

²⁰ ETL artikkel 269.

²¹ ELL artikkel 2.

²² See hagi tuleb esitada ühe kuu jooksul alates kõnealuse järelduse tegemise kuupäevast ning Euroopa Kohus peab tegema otsuse ühe kuu jooksul alates taotluse esitamise kuupäevast.

²³ ETL artikkel 263.

²⁴ Maastrichti leping sätestas subsidiaarsuse põhimõtte. EÜ lepingu artiklis 5 on see määratletud järgmiselt: „[v]aldkondades, mis ei kuulu ühenduse ainupädevusse, võtab ühendus kooskõlas subsidiaarsuse põhimõttega meetmeid ainult siis, kui liikmesriigid ei suuda täielikult saavutada kavandatava meetme eesmärke ning seetõttu võib neid kavandatava meetme ulatuse või toime tõttu paremini saavutada ühenduse tasandil.” Sellega on tihedalt seotud teine põhimõte, milleks on proportsionaalsuse põhimõte, mille kohaselt „[ü]kski ühenduse meede ei lähe kaugemale sellest, mis on vajalik käesoleva lepingu eesmärkide saavutamiseks”.

²⁵ ETL artikkel 260.

²⁶ ETL artikkel 260.

Lõpetuseks, pärast viieaastast üleminekuperioodi võib komisjon esitada liikmesriigi kohustuste rikkumise hagnid, mis puudutavad enne Lissaboni lepingu jõustumist politseikoostöö ja kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö valdkonnas võetud meetmeid.²⁷

Ajakirjandusele mõeldud mitteametlik dokument, mis ei ole Euroopa Kohtule siduv.

Täiendavat teavet annab Gitte Stadler, ☎ (+352) 4303 3127

²⁷ Protokoll nr 36 artikli 10 lõikest 1 tuleneb, et selliseid hagnid saab esitada pärast viie aasta möödumist Lissaboni lepingu jõustumisest.